

В. І. СТРЕЛЬЧУК

ПОЛІ-КЛАСИФІКАЦІЇ СКЛАДНОСУРЯДНОГО РЕЧЕННЯ
В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті здійснено критичний огляд так званих «полі-класифікацій» складносурядного речення в сучасній англійській мові. Описано спробу розкрити сутність цього явища та надано перелік формальних та змістових характеристик так званих «полі-класифікацій» складносурядного речення. Проведено детальний порівнювальний аналіз усіх аспектів «полі-класифікацій»: структурного, семантичного та змішаного (структурно-семантичного).

Ключові слова: граMATика, сурядний зв'язок, паратакCис, складносурядне речення.

Як засвідчує аналіз теоретичних джерел, усі класифікації складносурядного речення в сучасній англійській мові можна умовно представити як суто структурні, суто семантичні та змішані, структурно-семантичні. У межах останньої групи можна виокремити два типи: класифікації, побудовані за класичним зразком, які мають структуру класифікаційного дерева, та такі, що представлені у вигляді окремих одногілкових класифікацій. Цей тип ми умовно називаємо «полі-класифікаціями». Дослідженню класифікацій цього типу присвячено дану статтю.

Переходячи безпосередньо до аналізу «полі-класифікацій», відзначимо, що кількість аспектів, з яких вони складаються, у різних авторів різна: вона варіює від двох до чотирьох. Порядок подання аспектів теж варіює від автора до автора.

Найчисельніші «полі-класифікації» представлено двома аспектами (їх 10). (С. І. Потапенко [10, с. 17], М. О. Ганшина [13, с. 339], В. Л. Каушанська [5, с. 279], О. А. Солопова [8, с. 279] та ін.) Наступними за частотністю є «полі-класифікації» з чотирма аспектами. Ці класифікації надано у працях таких лінгвістів, як Л. О. Козлова [6, с. 202], М. Я. Блох [2, с. 332] та А. Г. Садикова [7, с. 61]. Лише одна із досліджуваних «полі-класифікацій» представлена трьома аспектами (О. Г. Шевченко [12, с. 141]).

Змістовно усі «полі-класифікації» теж є різними.

Структурний аспект згадується у всіх авторів без винятку, до того ж він, як показує аналіз, у більшості авторів посідає перше місце. Цей аспект, зазвичай, подається у вигляді одногілкової класифікації, згідно з якою речення поділено на два типи: синдетичне та асиндетичне. Незважаючи на однаковість щодо наявності у складносурядному реченні цього поділу, деякі лінгвісти (їх більшість) вважають обидва вищезгадані типи зв'язку рівноважливими (С. І. Потапенко [10, с. 17], Т. А. Барабаш [1, с. 279], Л. М. Волкова [4, с. 175], О. А. Солопова [8, с. 279]). Певна група вчених наголошує на синдетичному зв'язку як первісному, тоді як асиндетичний зв'язок розглядається лише як окремий випадок синдетичного зв'язку. (Г. Гарісон [14, с. 43], В. Г. Верба [3, с. 206], Т. А. Барабаш [1, с. 279]). Зокрема, Г. Гарісон стверджує, що породження складносурядного речення починається з «вибору або опущення сполучника, який має бути добре обміркованим» [14, с. 43].

У процесі нашого дослідження було виявлено також «полі-класифікації», структурний аспект у яких розглядається виключно з точки зору пунктуації, а точніше, — зводиться до опису пунктуаційних типів складносурядного речення. Синдетичний і/або асиндетичний типи зв'язку взагалі не згадуються. Таких класифікацій лише дві (В. Ю. Паращук [10, с. 149], І. Ю. П'янова [11, с. 384]). В. Ю. Паращук, зокрема, виділяє такі типи, як: 1) клаузи, поєднані комою та сполучником; 2) клаузи, поєднані крапкою з комою; 3) клаузи, поєднані крапкою з комою та єднальним прислівником [9, с. 149]. Класифікація І. Ю. П'янової майже ідентична вищезгаданій, за винятком наявності у другому та третьому варіантах двокрапки [11, с. 384].

Подекуди у структурному аспекті, окрім синдетичного // асиндетичного зв'язків, згадується ще й можливість поєднання речень інтонаційно. Інтонаційне поєднання відображується на письмі «відповідними пунктуаційними знаками» (Т. А. Барабаш [1, с. 279]).

Семантичний аспект полі-класифікацій, як і структурний, присутній у всіх авторів полі-класифікацій. Кількість згадуваних семантичних типів варіює від трьох до шести. Цей аспект згадують, зокрема, В. Ю. Паращук [9, с. 149], М. Я. Блох [2, с. 332], Г. В. Верба [3, с. 206], А. Г. Садикова [7, с. 63].

Для зручності аналізу ми згрупували згадувані типи за принципом їх семантичної близькості, внаслідок чого було виявлено шість семантичних полів, три з яких представлені у всіх проаналізованих джерелах. Це семантичні поля зі значеннями «п о є д н а н н я», «п р о т и с т а в л е н н я» та «д и з' ю н к ц і ї». Як було вказано, кожне з цих полів включає низку споріднених, але не ідентичних за семантикою термінів. Серед них поле зі значенням «п о є д н а н н я»

відзначається найбільшою розмаїтістю термінів: «*копулятивний*»* («copulative») (В. Л. Каушанська [5, с. 279], О. Г. Шевченко [12, с. 141], Л. О. Козлова [6, с. 203] та ін.) «*адиція*» («addition») (В. Ю. Паращук [9, с. 150]), «*поєднання*» («link») та «*додаткова інформація*» («additional point») (І. Ю. П'янова [11, с. 385]).

Значно менш варіативними є семантичні поля зі значенням «протиставлення» та «диз'юнкції». Вони представлені лише двома термінами кожне. Поле «протиставлення» включає терміни «*адверсативний*» («adversative») (В. Л. Каушанська [5, с. 279], О. Г. Шевченко [12, с. 141], Л. О. Козлова [6, с. 203] та ін.) і «*контраст*» («contrast»), (В. Ю. Паращук [9, с. 150], І. Ю. П'янова [11, с. 385]). Поле «диз'юнкції» — терміни «*диз'юнктивний*» («disjunctive») (В. Л. Каушанська [5, с. 279], О. Г. Шевченко [13, с. 141], Л. О. Козлова [6, с. 203] та ін.) і «*альтернатива*» («alternative») (Г. Гарісон [14, с. 43], Л. М. Волкова [4, 175]).

Деяко менш представленим, але досить варіативним термінологічно є семантичне поле зі значенням «наслідку». До його складу входять такі терміни, як «*консекутивний*» («consecutive») (С. І. Потапенко [10, с. 17], Л. М. Волкова [4, с. 175]), «*результативний*» («resultative») (М. Я. Блох [2, с. 339], М. О. Ганшина [13, с. 339]), «*result*» (В. Ю. Паращук [9, с. 150]), «*консеквентіальний*» («consequential», «consequence») (М. Я. Блох [2, с. 332], І. Ю. П'янова [11, с. 385]).

Характерно, що окремі автори значення «наслідку» поєднують зі значенням «причини», утворюючи таким чином такі парні терміни, як «*каузально-консекутивний*» («causative-consecutive») (В. Л. Каушанська [5, с. 279], Т. А. Барабаш [1, с. 279], О. А. Солопова [8, с. 230], О. Г. Шевченко [12, с. 141], Л. О. Козлова [6, с. 203]) та «*причина-ціль*» («reason / purpose») (І. Ю. П'янова [11, с. 385]). Поле «причини» подається також і окремо, що є свідченням того, що певні автори розуміють його як таке, що існує паралельно з семантичним полем наслідку. До складу цього поля входять такі терміни, як «*каузальний*» («causal») (М. О. Ганшина [13, с. 339], М. Я. Блох [2, с. 332], С. І. Потапенко [10, с. 17]) та «*каузативний*» («causative») (О. Г. Шевченко [12, с. 141]).

Окрім вищезгаданих семантичних полів, згадуються й такі семантичні типи, як «*порівняння*» («comparison»), «*емфаза*» («emphasis») та «*час*» («time»). Вони зустрічаються лише у одного автора (В. Ю. Паращук [9, с. 150]).

Оскільки у межах семантичного аспекту розкривається зміст деяких термінів, розглянемо детальніше кожне семантичне поле сурядності.

Як вже вказувалось вище, найбільш представленим є поле «поєднання». Аналіз теоретичних джерел показав, що з усіх властивих цьому полю термінів, авторами розтлумачується лише термін «*копулятивний*». При цьому, цей термін трактується науковцями по-різному.

Для В. Л. Каушанської термін «*копулятивний*» є рівнозначним терміну «*адиція*». Копулятивність у її розумінні — це просте додавання твердження однієї клаузи до твердження іншої [5, с. 279].

Л. О. Козлова розуміє семантику копулятивності значно ширше, ніж В. Л. Каушанська. На її погляд, цей термін охоплює такі поняття, як «*кореляція*» («correlation»), «*уподібнення*» («likeness»), «*перелік*» («enumeration»), «*уточнення*» («specification») та «*кумуляція*» («cumulation») [6, с. 204].

Деякі автори, розкриваючи семантику терміну «*копулятивний*», наголошують на тому, що саме та як поєднується. Так, М. О. Ганшина наголошує на тому, що копулятивний зв'язок поєднує *дві ідеї* [13, с. 322]. Л. М. Волкова вважає, що поєднуються окремі деталі денотативного аспекту речення, при цьому роблячи акцент на цілісності поєднання: «деталі єдиного цілого (деталі картини, ситуації, зовнішності, тощо)» [4, с. 175].

Деяко особіно стоїть визначення Г. Гарісона, який під копулятивним зв'язком розуміє *копулятивні сполучники*, які об'єднують слова (та речення) у «паралельній гармонії одне до одного» [14, с. 43]. Отже, в сучасній англійській немає єдиного узгодженого розуміння цього терміну.

Не менш суперечлива картина виявляється і при аналізі сполучникових засобів складносурядних речень «копулятивного» типу. Єдиним сполучником, який не викликає розбрату серед лінгвістів, є сполучник «and»; він згадується всіма лінгвістами без винятку. Інші сполучники, як якісно, так і кількісно у різних класифікаціях є різними: «neither... nor» (вісім авторів), «not only... but also» (п'ять авторів), «as well as» (чотири автори).

Що стосується семантичного поля зі значенням «протиставлення», то як і у випадку копулятивності, у цьому полі теж розкривається зміст лише одного терміну — «*адверсативний*» («adversative»). (Термін «*контраст*» лише згадується). Для більшості авторів значення адверсативності пов'язується зі значенням опозиції семантики однієї клаузи іншій. (Г. Гарісон, Л. О. Козлова, Л. М. Волкова [14, с. 43; 6, с. 205; 4, с. 176]). Останній автор до значення опозиції додає також значення контрасту. В. Л. Каушанська ж, навпаки, у поясненні семан-

* Частинимовний аспект термінології відповідає вживанню у теоретичних джерелах.

тики адверсативності обмежується лише значенням контрасту, вказуючи на те, що сполучники, властиві адверсативному сурядному зв'язку, «поєднують дві клаузи, контрастні у значенні» [5, с. 280]. М. О. Ганшина вважає, що під терміном «адверсативний» слід розуміти протиріччя *двох ідей* [13, с. 322]. Отже, серед лінгвістів немає єдності щодо предмету протиставлення.

Серед сполучників, які лінгвісти відносять до адверсативних, усі автори відмічають лише сполучник «but». Більшість лінгвістів також вказують на сполучники «yet» (дев'ять авторів) та «still» (сім авторів), «nevertheless» (шість авторів), «whereas» та «however» (п'ять авторів).

У межах групи зі значенням «диз'юнктиви» визначення наявні теж лише у одного терміна, «диз'юнктивний». Цей тип описаний у значно меншій кількості досліджуваних джерел. На думку М. О. Ганшиної, диз'юнктивний зв'язок виражає «вибір» [13, с. 322]. В. Л. Каушанська доповнює цю думку, кажучи, що вибір пропонується між *твердженнями*, що виражені у двох клаузах [5, с. 279]. Л. М. Волкова наголошує на виборі «між двома взаємовиключними альтернативами» [4, с. 176]. Сегмент перетину сполучників, однак, у межах цього семантичного поля є значно ширшим. У межах цього типу налічується загалом п'ять сполучників, із яких сполучник «or» згадують всі одинадцять авторів, сполучники «otherwise» та «either... or» — сім авторів, сполучник «else» — шість, та «or else» — чотири автора.

У семантичному полі «причини», як і у всіх вище описаних, лише один термін — «каузальний» — супроводжується поясненням. На думку Г. Гарісона, цей тип презентує *мотив* («reason») [14, с. 43]. На думку Л. М. Волкової, «каузативний», «каузальний» або «пояснювальний» («explanatory») (цей лінгвіст послуговується всіма термінами) тип сурядного зв'язку спостерігається у випадку пояснення однією клаузою змісту іншої [4, с. 176]. Єдиним сполучником, який згадують усі автори у межах поля причини, є сполучник «for».

Семантичне поле причини теж містить у собі лише один термін, який супроводжено визначенням — «консекутивний». Л. М. Волкова вважає, що цей тип сурядного зв'язку містить «результат або наслідок, що оснований на першій клаузі, або мотивовані нею» [4, с. 176]. Щодо сполучникових засобів цього семантичного поля, то властивими для нього сполучниковими засобами, на думку більшості авторів, є сполучники «so» та «therefore».

Структурно-семантичний аспект «полі-класифікацій» представлений трьома різновидами. Це такі бінарні аспекти, як маркованість || немаркованість, закритість || відкритість та оберненість || необерненість.

Маркованість || *немаркованість* сурядного зв'язку (термін «маркованість» запозичений зі структуралізму) згадується в класифікаціях таких лінгвістів, як М. Я. Блох [2, с. 336], О. Г. Шевченко [13, с. 141] та А. Г. Садикова [7, с. 62]. На думку цих лінгвістів, маркований сурядний зв'язок виражено за допомогою синдетичного зв'язку, у той час як немаркований — за допомогою асиндетичного зв'язку та сполучника «and» [2, с. 336; 13, с. 141; 10, с. 62].

Щодо такого структурно-семантичного аспекту, як *закритість* || *відкритість* складносурядного речення, то його у своїх класифікаціях розглядають М. Я. Блох, А. Г. Садикова, Л. О. Козлова. На думку Л. О. Козлової, найбільш поширеним у англійській мові є закрите речення — це таке речення, яке складається з двох клауз. Характерними для речення закритої структури, на думку Л. О. Козлової, є адверсативні, диз'юнктивні та каузально-консекутивні відношення. Відповідно, відкрите речення — таке, у якому більше ніж дві клаузи, для якого характерні копулятивні та еnumerативні відношення [6, с. 205]. М. Я. Блох та А. Г. Садикова мають дещо інший погляд на це явище. М. Я. Блох, зокрема, вважає, що *закритість* || *відкритість* спостерігається лише на рівні речень, у яких більше ніж дві клаузи. *Закритість* || *відкритість* зумовлені семантичними відношеннями [2, с. 339; 7, с. 62].

Останнім досліджуваним аспектом є *оберненість* || *необерненість* складносурядних речень. Л. О. Козлова під оберненістю розуміє можливість зміни порядку розташування клауз у складносурядному реченні [6, с. 205].

Як показує проведений аналіз, розглянуті так звані полі-класифікації різняться як за кількістю наявних аспектів, так і за значенням, яке вкладають лінгвісти у кожен з аспектів. Це є свідченням того, що до цього часу у лінгвістиці немає чіткого уявлення ні щодо сутності складносурядного речення як такого, ні щодо принципів його класифікації. Отже, проблема складносурядного речення та його класифікації залишається відкритою та потребує подальшого дослідження.

1. *Барабаш Т. А.* Грамматика английского языка / Т. А. Барабаш. — М.: ЮНВЕС: Лист, 2001. — 256 с.
2. *Блох М. Я.* Теоретическая грамматика английского языка. — 4-е изд., испр. / М. Я. Блох. — М.: Высшая школа, 2003. — 423 с.
3. *Верба Г. В.* Довідник з граматики англійської мови. — 4-е вид. / Г. В. Верба, Л. Г. Верба. — К.: Освіта, 1995. — 320 с.
4. *Волкова Л. М.* Теоретична граматики англійської мови. Сучасний підхід : навчальний посібник = Theoretical grammar of English: Modern approach / Л. М. Волкова. — К.: Освіта України, 2009. — 253 с.
5. *Каушанская В. Л.* Грамматика английского языка. — 7-е изд. / В. Л. Каушанская, Р. Л. Ковнер. — М.: Страт, 2000. — 319 с.
6. *Козлова Л. А.* Теоретическая грамматика английского языка / Л. А. Козлова. — Барнаул, 2005. — 248 с.

7. *Садькова А. Г.* Теоретическая грамматика английского языка / А. Г. Садькова. — Казань : ТГГПУ: 2009. — 162 с.
8. *Солопова О. А.* Теоретическая грамматика английского языка / О. А. Солопова. — Челябинск, 2007. — 225 с.
9. *Паращук В. Ю.* Практикум з граматики англійської мови: для студ. старших курсів факультетів іноземних мов спец. «англійська мова» / В. Ю. Паращук, Л. Ф. Грицюк. — Вінниця : Нова книга, 2002. — 238 с.
10. *Потапенко С. І.* Сучасний англійський синтаксис : Теорія і практика: практичний посібник для вузів. — 3-є вид. / С. І. Потапенко, І. К. Харитонов. — Ніжин : Вид-во НДУ, 2003. — 106 с.
11. *П'янова І. Ю.* Навчально-методичний посібник з граматики англійської мови / І.Ю. П'янова, О. В. Шаблій. — Одеса : Екологія, 2006.
12. *Шевченко О. Г.* Теоретическая грамматика современного английского языка: учеб. пособие / О. Г. Шевченко. — Петропавловск-Камчатский : Изд-во КамГУ им. Витуса Беринга, 2009. — 171 с.
13. *Ganshina M. A., Vasilevskaya N. M.* English Grammar. — М: Высшая школа, 1964. — 548 с.
14. *Harrison H.* Basic facts of English Grammar. Ed. E. Flaherty. — New York: Collier books, 1963 — 63 p.

В. И. Стрельчук

ПОЛИ-КЛАССИФИКАЦИИ СЛОЖНОСОЧИНЁННОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье представлен критический обзор так называемых «поли-классификаций» сложносочинённого предложения. Раскрывается суть этого феномена, дан перечень выявленных формальных и смысловых характеристик так называемых «поли-классификаций». Проводится детальный сопоставительный анализ всех аспектов «поли-классификаций»: структурного, семантического и смешанного (структурно-семантического).

Ключевые слова: грамматика, сочинительная связь, паратакис, сложносочинённое предложение.

V. I. Strelchuk

POLY-CLASSIFICATIONS OF THE COMPOUND SENTENCE IN MODERN ENGLISH

The article provides a critical review of poly-classifications of the compound sentence in modern anglicistics. It reveals the essence of the so-called «poly-classifications» and gives the list of its formal and notional characteristics. The detailed comparative analysis of all its aspects (structural, semantic, and structural-semantic) is given in the article.

Key words: grammar, coordination, parataxis, compound sentence.

Стаття надійшла до редакції 7.05.2013 р.

УДК 811.161.1'367.634/.335.1:821.161.1 Паустовский

ЧЕНЬ ШАОСЮН

КОНСТРУКЦИИ С ПРОТИВИТЕЛЬНЫМИ СОЮЗАМИ В РАССКАЗАХ К. Г. ПАУСТОВСКОГО

В статье рассматриваются особенности использования противительных союзных конструкций разной структуры в рассказах Константина Паустовского. Проанализированы все сочинительные противительные конструкции (1141), выбранные из 50 рассказов писателя, написанных в период с 1929 по 1961 гг. Чаще всего автор использует союз *a* (50,4 % от всего количества конструкций) и союз *но* (36,1 %). Реже — союз *же* 5 %; *только* (3,9 %); *да* (2,4 %); *a то* (1,8 %). Союзы *однако*, *но зато* употреблены соответственно 3 и 1 раз (0,4 %). Противительные союзы *зато*, *не то*, *a не то* Паустовский в текстах данных рассказов не использует. Противительные сочинительные союзы в языковой картине мира Паустовского одинаково часто используются для связи частей сложносочинённых предложений 41 % конструкций) и для связи самостоятельных предложений в тексте (39,4 %), реже — для связи однородных членов простых предложений (19,6 %).

Ключевые слова: противительные отношения, сочинительная связь, противительные союзы, языковая картина мира К. Г. Паустовского, синтаксис русского языка.

В русском языкознании исследованию противительных отношений в языке и средств, выражающих такие отношения, уделяется много внимания. Первое фундаментальное исследование противительных конструкций, в котором были заложены основы современного подхода к изучению противительных и других сложносочинённых предложений, провёл в середине XIX в. П. М. Перевлесский в работе «Начертание русского синтаксиса» [11]. Использованный подход стал традиционным. В середине XX в. И. А. Попова, учитывая оттенки противительного значения, предложила классификацию ССП из пяти групп: 1) противительно-уступительные; 2) противительно-возмездительные; 3) противительно-условные; 4) противительно-присоединительные;